

FAMÍLIA (II.)

BRASNYÓ ISTVÁN

VÁSÁRI ELŐKÉSZÜLETEK

Szeplőtlen volt a világ fogantatása.

Az Úr nemzé a földgolyót, nemzé Ádámot, mint aki vaktában varjófészkekre lövöldözik, ámen. Az ég azonban még mindig ólmos, jeges, távol vannak ide a csillagok.

Aztán, hogy már messze a húsvét, Hübneréknél megkenik a koszikereket, meg mindenféle kínzószerszámot készítenek elő, utóbb a malacokat is kiherélik, majd miskárolót fogadnak, aki kitapossa a lavór fenekét, ami felfordítva áll az udvar közepén, s most már csak tyúkot, rucát, pulykát vagy ludat lehet bele ültetni: ennyi volna a véletlen.

No, de az ember élete sem sokkal több, minthogy tömi teste mérhetetlenre duzzasztható zsákjába az ismétlődő véletleneket, azután koponyájában őrlí, őrlí csak egyre, s amikor már minden íze, minden porcikája megtelik ezzel a kétes minőségűnek mondható őrléménnyel, az ezerszeres véletlenek ezerszeres tapasztalásával, amelyekből még ekkor sem származik semmi törvényszerű, egyszerűen belefűlik, mint a megriadt egér a lisztbe; egy, a mind- eddig tapasztalt véletleneknél sokkal hatalmasabb véletlen elzárja a véletlenségeket szülő véletlenek garatját, s nem marad más utána, mint a kutyák vinnyogó ugatása, ami a futólépésben távozó léleknek szól. Vannak ugyan lelkek, amelyek elüldögélnek még egy ideig a kemence vállán, ha már nincs olyan hideg, és nem fűtenek valami erősen, és nem süti a feneküket a kemence tüzes sarka, már úgy tavasz felé. Mindegyre világítanak, delejes fényt árasztanak, amitől felborzolódik és szikrázik a macskák szőre, pirkadatkor ve-

rik le csak a kormot a kémény nyílásában, bele a káposztás fazékba, ha az este elfeledték lefedni.

Idővel, persze, elszaporodnak a lelkek, a kútra járnak inni a holdfényben, csörgetik a láncot, vagy szopják a teheneket, és nyergelik a lovakat, bántják az asszonyokat, ha álmukban nem szorítják össze kellőképpen a combjukat. Így hát innen is szivárog valamennyi melegség a hűvös éjszakákba, és csak gyúlik, gyúlik az ég boltozata alatt, Szent György-nap táján már sűrű lesz, eléri a kellő koncentrációt, ilyenkor már egyre inkább robbanásveszély fenyeget, hogy a dunyhák megemelkednek a nagylányokon, és hajszál a híja, hogy repedve pukkanjon szét a tarka dunyhaciha, s tolltelő vonja ködbe a házat, pihével tömve be a csodálkozástól tátva maradt szájukat, s tollakat nyilazva az álomból kerekedő szemekbe.

Ilyenformán köszönt be a tavaszi vásár napja, amikor a férfiaknak illik megborotválkozni, megnyesni és -rángatni a bajuszukat, még pirkadat előtt, s aztán nekivágni az útnak, a vásári tolongásnak, lovas és ökrös szekereken; a gyorsabb, szakszerűen hajtott járművek — hintók, gumirádlis fiákerok, csézák, homokfutók és taligák — csak később indulnak, jóval napkelte után, s autódudával túlköli végig a kocsis az utat, hogy a késlekedőknek legyen idejük letakarodni róla és elfedni a szemüket a fényes fogatok meg a szikrázó por elől.

Régi lovaglósizmak sarka koppan éjfél után a tisztaszobák földes padlóján, ahogy székre állva a gerendáról lekasztják — azért vannak ott, mert oda nem jut fel egér, patkány, meg a mennyezet alatt jár a szél is — s a földre vetik őket, majd köpni kezdik a suvikszos kefét, úgyhogy a nyáltól nemsokára felragyognak a csillogó bőrre vetődő emlékek; ló ágaskodik az égre, s micsoda szikrákat vetnek a városi kövezeten a patkók, 1909-ben, Szabadkán, mintha hosszú, rózsaszínű cérnaszálat húzna maga után mindegyik a derengésben . . .

A szeplőtlen fogantatás után azonban némileg rosszabb kilátások már ma hajnalban, a vásárra készülődve, amikor is két oldalról karolja valami a sötétséget, e rettenetes fazéknak a két fülét, amiben túlfelződött, megszületni képtelen embrióként hánykódik a hullógondolat — tudat, a bármit is célzó eszme, a másképp. reménye —, a lovak feje, ahogy előbukkan a sötét eresz alól, pisla méccsel a szemükben, s az udvar földjét vágó magas sarkú csizma, a gangos léptek a pirkadat sötétjében, a mit-tudni-ma-már-hanya-

dik-huszárezred-léptek, a sarkánál fogva a földjéhez kötött ember látása, mögötte, előttte, körötte a torlódó mindenséggel, amiből nem következik semmi emlékezetes, nevezetes vagy jeles dolog, felfogható, összeegyeztethető, bármihez is hasonlítható tény, tulajdon-ság: gazdátlanul csipogó kismadár az éjszakában, amelynek a téli álmából ébredező vipera szeretne meleg fészket és biztos hajlékot szerezni. A szél eláll hajnalra, a fákon már gyönyörű levelek vannak, és mintha nemsokára másodszer is virágozni szeretne az akác — az az illat, és a hold ezüst hava az ágak közt, békétlenség a nyúlfészkekben és egyáltalán mindenfajta fészkekben, s tudni kell, hogy a nők még csak csekély számban viselnek errefelé bugyit, s valaki nagyokat csördít valahol messze az ostorával, mintha a csillagrögöket verné le az égről, vagy állatokat hajszol itatni, amelyek, akár a lábba kelt farönkök, kóvályognak, imbolyognak, és teljességgel érzéketlenek.

*

Reggelre ritka, tavaszi ködöcske hömpölyög, amelyik majd belefotja a kalászbba a búzácska magját, s mintha liszt szállongana, szűkre rántja a zsákok száját, megjön majd a szűk esztendő; de aztán micsoda hirtelen eső, akár a trópusokon.

Mielőtt azonban a másik oldalára fordulna az ember, hogy álmodjon végre valamit, egy tátott szájú hal úszik neki az arcának, és bár tágas a sötétség, nem lel másfelé utat, vagy nem is akar kitérni — ilyesmiket küldözgetnek valahonnan az alvók nyakára. A sötétben molylepkék rajzanak, békaeső kopog a gyér leveleken, földön, falon, ablakon, de lassan felnő a pirkadat, sarkát a földnek vetve emeli meg az ég alját. Nagy botos emberek vonulnak messze, lucernásokon vágnak keresztül, csapásokra, utakra fordulnak, végül nagy tömeggé verődnek össze, ott, ahol az utak összefutnak, rákanyarodnak az egyenes útra, és szinte egymást érik mentükben — hanem csak honnan jönnek ennyien, és ki gondolná, hogy ennyi szegénye van a világnak?, G. D. Haller ott bámul az út szélén madárijesztő kalapjában —, a Kondrath fogadott fia, mutatnak feléje állukkal a gyalogos népek, de hát mi volna ebben a szégyellnivaló?

A lányok már hajnalban mind eltűnnek a háztól, széjjelszökdösnek vagy elmenekülnek, csak egy női, pontosabban kislánykalap marad utánuk a szobában a lehempertgett, futtában leterített ágyon,

meg egy fénykép az ablakdeszkán, amelyről azonban nem lehet tudni, hogy kiről és miért készítették, annyira kuszák, zavarosak, elmosódottak rajta a vonalak, mintha vízre vetítődnének, és a víz színét állandóan felzavarnák. Tulajdonképpen csak a papír van, amelyen lehetetlen a helyükre tolni a félresiklott, megcsúszott árnyékokat, a fűcsomók elszabadult, levegőbe szökő pászmaít, s az alakokat, vagy csak egyetlen alakot, amely megsokszorozódva bukkan fel egyszerre több helyen is, vagy oly sebesen változtatja a helyét, hogy csak egy sötét sávot hagy maga után, mintha parázsszal írnának kört a sötét levegőben, azzal, hogy itt a test a sötét. Azután egy légmászta, törött fésű van még a deszka repedésébe tűzve, talán hogy az ablakon befúvó szél muzsikáljon rajta, de nehezen hihető, hogy a levegő utat találjon majd a zsírral, piszokkal és hajszálakkal telirakódott fogak között — szóval, a zenéből nem lesz semmi, ki az ördög adna itt a zenére. Azt sejteni lehet ugyan, hogy a Veronika nagy kurva, de hogy hogyan csinálja, addig Haller esze nem ér fel, csak annyit tud, hogy a nővére egy nagy kurva, egy nagyon-nagyon nagy kurva. Különben is mindenkinnek van valami titka, s vigyorog, amikor a szemébe húzza a kalapot, mielőtt indulna a nyúlketrecekhez.

Édeskés nyúlzag szálldos, megrágott lucernalevél szaga, párzó nyulak szaga, aztán a nőstények tépik a szőrüket, s nyálukkal ragasztják, formálják fészekké — vermet kellene nekik ásni, eltemetni őket pereputtyostul, elföldelni: de akkor annyira elszaporodnának, hogy egy napon kicsapnának a veremből, éles karmaikkal áttörnék a föld téglakeményre taposott felszínét, és hömpölyögnének kifelé, felfelé a napvilágra, mint valami hatalmas szőrgombócok, hogy végül már nem tudná őket megtartani a föld, nem tudná őket elnyelni az ég alj, mindent maguk alá temetnének, megfojtatnának, felfalnának, s mert a rágófoguk egyre nőne, a göröngyöket kezdenék marcangolni, az elhalt gyökereket, s miután egymás nyakába nőnének, egymás bundáját kezdenék cibálni, szórt rágnának, s a világot egykettő elborítaná a tengernyi nyúltetem, mert már senki sem volna, aki vadászni tudna rájuk, hiszen nyúl volna a vadász, nyúl a puska, és nyúl a golyó is — a tetejében még a vadászkutyák is mind-mind nyulak volnának; nyúl volna a vadőr és nyúl a csendőr, nyúl volna a falusi csósz és a falusi bíró, nyúl a kisbíró, aki nyúlbólból készült dobon nyúlmancsokkal dobolna; a nyúlházak fészkeiben a nyúltűzhelyen nyúlzsírban sülné a nyúl, a tűzhelyet nyulakkal fűtenék, a falakat nyúlvérrel festenék: egy-

szóval mindenütt nyúl, nyúl, nyúl. — *Eljön a nyulak ideje és a nyulak igazsága, ilyen irányt vesz a világ, ebben az értelemben kel és nyugszik a nap és a hold, szörpamacslanak a csillagok, izzad harmatot az ég, vet árnyékot a test és indul nyulakadt simogatni a szél.*

A nagy bottal járó emberek ekkorra már elvonulnak, messze járhatnak, még egymás nyomát is tisztára eltapossák, mint az eső utáni hadsereg, és mindössze csak egy vidám kis szekér keresi a nyomukban az utat, kutyabórsapkás emberrel az ülésen, a kocsi-derékban pedig két vastag, trampli és vörös lány ül, eleven, szinte vért sugárzó nyúlzemekkel, szőrös lábszáruk kinyújtva, s hónaljuk is szálas szőrtől és nyúlszagtól dagadozik, rengő hasuk a combjuk közé tolul, s képesnek látszanak egy lovat is lebirkózni: Benárek meg a lányai mennek a vásárra, s olyan port csapnak, mintha nem csak a kerekek kavarnák, hanem maguk is port lapátolnának a kocsirol, s ruhájukból, hajukból is az szállna.

Pedig hát, ne feledjük, az eső, a hajnali futózapor, ami az imént ugyanis még szakadt, békaporontyok koppantak a tetőn és az ablaküvegen, rostálták a fényt, ehhez is valami nedvesség kellett, kifejezett ciklontevékenység, erős forgószél, ami Benárek lányain megemelinti a súlyos szoknyát, és még a lovak szőrét is felborozolja. De végül aztán csak olyan vékonyan borítja a földet a nedves kéreg, mint a tojáshéj — afféle tavaszi eső, amely a semmit öntözi, vagy csak a kukoricaszálak tölcserébe csorgat egy szippantásnyi vizet, emlékeztetőül, roppant energiák felszakadásának bevezetőjeként, amott meg csak olyan, akár a füst, és alig csapja meg az ember hátán a kiskabátot.

KARCOS MARISKA ÁTMEGY A GYEPEN

A tárgyak maguk köré gyűjtik a fényt, de a dolgok és a gondolatok sötétben maradnak. Kicsi, megtépázott és meggyötört test az ember, se holtan, se elevenen szunnyadozik a levegőben, felakad valamiben, mint a vízihulla vagy a felfújtt disznóhólyag cérnaszála, kevés hasznót hajt, talán kevesebbet még egy jól tejeledt tehénél is, vagyis teljesen gyakorlati síkra vetítve a dolgot: alig-alig van szükség emberre. A morális szempont ugyan mást hangoztat: irgalmasság, könyörület, jóság és alázat — ám ezek helyett is valami más fogan a gonoszra esztergályozott koponyákban, úgy-

mint önzés, érdektelenség, közönyösség; a birtoklás feltartóztathatatlan vágya; a mások fölé kerekedés vágya, vagyis hatalomvágy, filozofikusan szemlélve a dolgokat. — De aki mindezt végig tudja gondolni, az roppantul gonosz, szükségképpen egy förtelmes tenyészet élősködője, egy visszájára fordított prakticista pokoló, amely józan ésszel felfoghatatlanul bonyolulttá kiképzett gépezettel támad az élő világra, és legérzékenyebb pontját, a szellemét, az értelmét igyekszik felforgatni, megsemmisíteni, kihörpíteni, s a puszta burkát a maga lelketlenségével megtöltve irányíthatóvá silányítani, a jövőjét kimarkolni és a tulajdon bendőjébe gyömöszölni, egyszóval erkölcsi síkon is véglegessé tenni az emberi megosztottságot, igába törni a zsákutcába jutott többséget, csak a szörnyetegeket emelve ki a karámból, a többségtől még a karámban tartózkodás jogát is megvonva, és a jogfosztottságot a karám törvényévé fejlesztve. Hogy a jog nem az egyeddel születik, hanem keservesen — árulással, talpnyalással, törleszkedéssel, az alárendelt helyzet sztoikus tűrésével — meg kell szolgálni, s a szolgálatok számával gyarapszik kinek-kinek a joga — ennyit untig elég elképzelni is ahhoz, hogy aki ezt teszi, megnyíljon alatta a föld és mindenestül elnyelje, mert hihetetlen, hogy a természetnek ne legyen valami önvédelmi módszere.

A szürke léckerítések mögött vad kutyák acsarognak, önmagukat is, és az arrajárót is a végsőkig felingerlik nyálázó csaholásukkal, horkantásaikkal, kapkodó mancsukkal — íme, a megőrizendő megőrzői, a faj tulajdonságainak emberi mércékkel mérve lankadatlan, inuk szakadtáig hú képviselői. A fiáker úszik a gyöngyházzsír bizsergő porban, s miután az ember gondolatai ilyen lökést kaptak, magabiztossága ilyen támaszra lelt, európai biztatásra és fedezetre, végső, magasztos, civilizált reményre, pontosabban kilátásra, sőt maholnap, minden jel szerint, kézzel fogható valóságra is, kinek tűnne fel az az aránytalanság, amit egy parasztlány jelenléte kelt a csenevész fák között, bár tarka ruhája megtöri a higgadt szürke és zöld, helyenként — az iménti futó eső miatt — barnába játszó természetes színhatást, az ember nélküli természetét, amit az ember jelenléte csak bemocskol és éktelenné tesz. A gyepek tágas négyszögének zöld tükre átvilágítja a testet, foszforeszkáló borzongást kelt a levegőben, a testetlenség érzését, kiiktatja, letörli a fölösleges szervek látványát, képét vagy árnyékát, a körvonalakat egy tetszőleges formának rendeli alá, amelyek a maguk esetlegességében máris átszervezhetőnek vagy legalábbis

célszerűbbé tehetőnek látszanak, szükség szerint fokozhatónak és csökkenthetőnek, mint palackba zárt emberi szellem, jelkép vagy akarat; itt megszűnik a női tekintet vonzása, mert mire sem szolgál, akár csak a keblek rezdülése, a test arányai sem játszanak többé szerepet a célszerűsödésben, az emberi nem átférfélmálásában és újraképzésében. A világ még csak embrionális formában van jelen, de a szél zászlai már ünnepelnek, a nap az igazakra hullatja sugarát.

— *Kíméletlenül gondolkodni* — ahol a hangsúly a kíméletlenül van —, megvadult, céljukat tévesztett filozófiákat álmodni, ügyet sem vetve az emberi lélek természetes törekvésére, az egyszerű és önmagukat jelentő csupasz fogalmak rögzítésére — ez a jövő, a távlatok látszatát keltő idő akarata.

Szikrázó pillantás siklik végig a szikrázó vidéken, pillantás, amely pisztolygolyókat lövell — két éve például rostává lőtte a bán fehér palotájában a halott Sándor életnagyságú képmását, mert a megboldogult más szelekbe nyújtogatta az ujját, más kását kavart, s tiszteletére ez a kása tovább rotyog az örökmécses lángján; a golyók a kásásfazekat nem ütötték át, úgyhogy a bán a zsebét tapogatva ejtette a dolgot: megszedte magát a gazember. De hát itt a fejtelenség, koccannak össze a zöld színű vadászruha csontgombjai, a kis, kegyetlen koponyák, ahogy Karcos Mariska láttán a vadászruha ujjá átsuhan a levegőn, majd a fényes csizmaszárat verdesi a korbács türelmetlenül a fiákerban, mintha okvetetlenkedő kutya csóválná a farkát.

KISVÁROSI KÉPLET

A Rakk-malom utcájában csend van, az orosz emigránsok telepén még mélyebb a csend, vasárnap, a szél ilyenkor másfelé vagy másfelől fúj. Egy öregember csak egy pillanatra dugja ki kis, kecskeszakállas fejét az ablakon, amelyik szintén kicsi, mintha a rendellenesen kis fejhez méretezték volna, majd idegen nyelven, feltehetően oroszul vagy ukránul mormol valamit, mint afféle habókus ukrainai bojár. Ezt nevezhetnénk külvárosnak, külteleknek, mert czen tútra — a város felől számítva — már csak a döglött kutyákat és az elhullott szárnyasok tetemeit hordják a városiak, a reménytelenül bűzös bomlásra ítélt anyagokkal bástyázzák magukat körül, a bűz várfalával, méghozzá olyan terepen, ahová önszántá-

ból senki sem tenné a lábát. Egy-egy nádszál figyel csak a leírhatatlan és ködös messzeségbe, a nyári hó és a téli hó hazájába, de a sávon belül a járdákat reggelenként tisztára söprik, és még az időszakosan nyitvatartó bordélyházban is elbűvölő illatú ebédet főznek, s közben különösen a leves ízeire ügyelnek, mert sehol sincs a világon olyan íze a levesnek, mint itt, ahol a kocsmárosok már ebéd előtt vastag szivarokat szívnak, és a boltokban az ajtóra szerelt csengettyű hangja figyelmezteti a tulajdonost, ha valaki netán az üzletbe téved.

És míg az utcák a felvirradó reggelrel kitarulnak, s mire a Színházi Élet valamelyik régebbi számával agyoncsapkodják a falba kétségbeesetten kapaszkodó, korai, dermedt legyeket, a főbb útvo-
nalakon akkora lesz a céltalannak látszó nyüzgés és jövés-menés, hogy nagyobb akkor sem lenne, ha a hatóság történetesen megegyezné a boltok széjjelhurcolását, a berendezés összeverését és a tulajdonosok alapos felképezését. De miután a legyekből már csak zsíros és nyálkás foltok maradtak a falon, az utcai házfalokról egészen az ereszig lesöprik a port, az elmúlt időszak minden porát, mintha így szándékoznának helyet csinálni a frissen felszálló por-
nak, amely dél körül legalább úgy kavarog majd, mintha a város több hideglelős utcájában is tűz ütött volna ki, s azért volna e nagy kavarodás, mert mindenki kíváncsi a más pusztulására, ha másért nem, akkor azért, hogy elborzadjon önmaga elpusztításától, mivel elkerülhetetlen lett, hogy a pusztulásnak valamiféle ár-
nya ne suhanjon át akár a délutáni nyugodt álmukat alvók arcán is, az a riadt vigyor, mintha váratlanul a talpukat kezdenék csiklandozni — míg a behorpadt falu, mély szobákban, melyekben kifejezetten nyomokat hagyott a szecesszió valamely igénytelenebbik változata és a század eleji Pest már szürkévé, kopottá, de legfő-
képpen kicsinyessé aszott nagyvonalúsága, kongatva ver a hosszú sétálóju ingaóra, de a kongatás is csak olyan, mintha fentről, nagyon magasról, amelyik magasságnak már nincs is helye az ég alatt, hullana valami, inkább fluidum, mint anyag, ezekben a félhomályból körvonalazott, nyirkos mélységű sírokba, árkokba és vermekbe, mintha valamit vetnének, de ennek a vetésnek a magvai tiltakozva visszhangot ütnek, ropognak a cipőtálpak és a bolyhos papucsarkak alatt, mintha cukrot szórának betonra, olyan ez: a cukorszórás nyoma kényelmetlen, meghökkentő, dermesztő határt szab a minimálisra zsugorodott létezési formának, a kicsiny egzisztenciáknak, a maradékokon való tengődésnek, a fényesre kopásnak

vagy a teljes elkopásnak, elvékonyodásnak, amikor a szellemnek már nincs valódi fogódzója, valódi értéke, amikor valójában már nem is létezik. Polgári iskolai tanárok hóbortjaiban villan fel még olykor-olykor, aggregéytempókban, s aztán elszigetelődik, üressé válik, önmaga számára is nyomasztóvá, s helyébe lép a pihekönnyű semmi, amely emelkedik, emelkedik, míg csak mindentől el nem szakad, de sohasem pukkan széjjel, inkább olyan lesz, mint egy zuhogó napfényben úszó udvar méhekkal, dongókkal és darazsakkal, ahol kutyák labdázna, és az ember a labdában él vagy job-bik esetben egy virágcsokorban, amit majom nyújt át fintorogva az óvatlan belépőnek.

A LÖSZFAL

Mégiscsak van a délelőttnek egy órája, amelyik megretten a túl-erős fénytől, az ezüst és az arany villogástól, a füvek apró dárdahegyeitől, a be nem ért teljes időtől, az idő és a fény kettősségétől, vagy épp az álló idő kettősségétől, hiszen arról van szó, hogy az egyik időt élni szeretnénk, a másikat pedig megtartani, mint a törté-
ténülés lefényképezett cirkuszi mutatványát — nem a módfelett egy-
szerűt, hanem azt, amelyik magasabb hangon felel az elhaló hívá-
sokra, a feledés elefántormányán át kürtölőkre, amelyekre válasz-
ként érkezik a jeges fény, és megmossa a levegőt, a vizek tükrét,
sebes verdeséssel megkarcolja az ablaküveget, mozgó délibábja vé-
gigszáll a tornyok felett; egy pillanatnyi némaság csak, amelynek
értelme, de megléte sem jut el az agyakba, nem okoz kiesést az
érzékben: szemrebbenésnyi ideig tartó csipkerózsika-álmom csupán,
valami jelenléte vagy hiánya — egyre megy —, amikor nincs mér-
leg, ami mérhetné vagy pusztán csak kimutathatná, a reszkető
fényre tárhatná, rálengetné a túlvilági derengést, megtöltené vele
a szennyes lefolyókat és árkokat, rákopírozna az égi mestermű rop-
pant egyensúlyát — a löszfal alatt csalánnal, bogánccsal és tövissel
benőtt gödrök között egy pillanatra megállva ez ugyan felmerül-
hetne a kétes célú járókelőben, aki egyelőre még nem nyerte el vég-
leges tartalmát és értelmét, megfoghatatlanul bizonytalan rendelte-
tését, nincs még feltöltve azzal a szellemi hajtóanyaggal, amellyel
majd épp idejében fel fog tölteni, amit esztendőnk óta készítenek
és *en gros* tárolnak a számára, csupán a kellő pillanatra várva,
hogy megnyissák a különféle csapokat és szócsoveket, s hihetetlen

távlatok elé állítsák, egy temetőből parcellázott sakktábla csontvázfigurájának, akit majd — igent vagy nemet bólintva — világvégi armada járát és meneteltet, felszaggatva benne Cro Magnon-i ösztöneit, ha olyan állapotban egyáltalán lehetséges az ösztönök megnyilvánulása.

A löszfal — amelybe kétségtelen jegyeit vésték az elmúlásnak, a fonákjára forduló használdásnak és jövés-menésnek, időtlen ábráit a felhevült indulatoknak, érzékiségnek, a domborművűre kiképzett vagináknak és romlandó anyagnak, ami az ember, aki kényelmetlennek érezné, ha másképpen érezné magát, most egyszerűen a szenvedélyek keserű kútjába lép, vagy épp alászáll, de mindenestre vásárt csap — ott magasodik a szárnyra kapni képtelen szellem előtt, ahová céllövöldét lehet állítani, és szakadásig lehet lövöldözni a cérnaszálon lógó, üres tojánhéjra, a csókos Marcsára vagy a durrantó bohócra, kénes füstöt verve egy képtelen világ pofájába, vagy üres puskával célba venni a puskatöltőgető lány domború fenekét, süteményként selymes, hájas kis térdhajlatát.

Itt zajlanak a világ különleges ügyletei: eladó holmik, állatok, emberek, agyak és testek várnak vevőre, gondolatok, remények, fantáziák és frázisok lesik gazdáikat, az uszítás tündöklő palástja úszik el az összevissza bolyongó tömeg felett, szaxofonok harsognak, szónokok kiáltoznak, kikiáltók rikácsolnak, szoknyák libbennek, mellék dagadoznak: mindez a löszfal alatt, ahol hűvös estéken parasztlány hemperedik hivatalnok szeretőjével a hasát verdeső gyomnövények közé, abban a reményben, hogyha helytáll, egy napon ő is rózsás pongyolát és piros bojtos papucsot viselhet, mert más kiút nincs, mert más remény nincs — egy pillanatra sem lehet itt megszabadulni a kőkorszaki, a barbár, az ókori, a középkori, az újkori, az imperialista, illetve a mindenkori vásár szellemétől. Nagy, puha melle szétterül, a félhomályban vakító fehér combja szétnyílik, feltárja sötét és pihés éjszakai mélységét: a világ viszont nevet, jót nevet, a világ minden nevet, a világnak sohasem elég, a nevetésből, a szenilis és gonosz, kárörvendő és csámcsogó nevetésből, a familiáris fölénnyből, az ostobák véleményéből, a gonoszok jóindulatából, a veszettségben szenvedők békéjéből, a meghunyászkodók szájhösködéséből, a megalázkodók büszkeségéből, a körmönfontak becsületességéből. A világ szája és a világ szeme, amit még nem vertek be és nem vájtak ki: sorsokat eldöntő haszonleső szintvallások, törzsi fogalmak, barbár megnyilvánulások, a békén nyugovóra térő primitív elégedettség, céltudatosság, a mit-hoz-a-holnap

fontolgatása, a más fejére történő ocsmány fogadások, számítgatások, a birtoklás filozófiája, amikor harminc királyi ezüstért egyszerre csak minden eladó, de még inkább mindenki más eladó. — Azoknak meg, akik gyalogosan érkeznek az utcákon az ún. „város” felől, a település központját körülfogó öt-hat, ereszeig nedves, salétromtúrta vakolatú és a kelleténél nagyobbra sikeredett sárkánybarlang irányából, amelyek között ilyen nevezetességek vannak, mint „templom”, „öreg kúria”, „parókia”, „kaszinó”, „városháza”, „járásbíróság”, „postatakarék”, „Fleisz ház”, „tűzoltóotthon” meg egy húsz esztendeje befejezett, vagy soha végleg be nem fejezett ismeretlen rendeltetésű romhalmaz, az abbahagyott építkezés törmelékeivel, amit most már felépíteni és lebontani is mindenki egyaránt képtelen, mert maga a fékevesztett pusztulás — egyszerűen azok számára, akik ebből az irányból a bámészkodás és az esetleges pénzköltés szándékától áthatva közelítik meg a csorba peremű, tányér alakú vásárteret, amelyben ki-ki a maga kanálával kavargatja soha meg nem fővő kotyvalékát, a löszfal felső széléről, hogy ne kelljen az emigránsok meg mindenféle rongyszedők házai felé kerülve a vásárra jutniuk, hosszú, hajladozó létrákat bocsátanak alá — mintha a várost árulók játszanák a vásári ostromlók kezére —, ami nem is olyan kellemetlen elfoglaltság, ha alulról szemléli az ide vetődött tahó a létrán lelépegető nagyságákat és egyéb gyanús hölgyeket, akiknek ugyan kocsira erre az egy alkalomra sem telik, de képzeletbeli pávafarkukat borzolgatják a hátuljukon és úgy kacagnak, mintha valaki csiklandozná őket a magasban, és kipirultan, izzadt tarkóval érnek le onnan főnről, mintha épp az angyalok küldték volna őket.

Persze, nyomban tisztázódik a helyzet, amikor hercegnői fölény-nyel hártják el a feléjük nyúlókáló kezeket, amíg csak fel nem tűnik a csendőr, akiknek riogatnia sem kell ezt az igen vegyes, söpredék kinézésű gyülekezetet, önszántukból lépnek el a létra mellől — mint a megriasztott sakál a prédáját, úgy hagyják ott épületes szórakozásukat, a csipkeszegélyű alsónemük szemlélését, ami csak a feddhetetlen erkölcsű és a közigazgatási tisztséget viselő uraknak van engedélyezve, ez afféle helyi kiváltság, hagyomány, mármint a szatócsnék, a mesternék, a fürdőslányok és a mozigépészné meg a más hasonló függő beosztásban levő hölgyalkalmazott alulnézetből való szemlélése, akiknek egyikét-másikát a puha-, a girardi-, sőt esetenként még a keménykalapos urak némelyike is olykor kézcsókra méltatja, szinte kiszámíthatatlan összevisszaságban, úgyhogy

a létrán semmiféle hamiskodás számításba sem jöhet, az urak ugyanis szinte a kedélytelenségig mérsékeltek, tartózkodóak, hogy ne mondjuk: zárkóztak, s mit várhatna az ember az ilyenektől? A létra alá is csak azzal az ürüggyel állnak, hogy a kocsisnak, annak az iszonyatos fatuskónak megmagyarázzák, mikorra várja őket, miközben az idő megállapítása céljából állandóan a napba tekintgetnek, pontosabban az égre, ha a nap történetesen a hátuk megett van, vagy a száraz időjárást szidják egymás között, s szavaikat megint csak a címzett, az égbolt felé intézik. Amúgy meg micsoda macska- és hiúszemek, alkonyipírt sugárzó nyúlszemek, véreres, kigúvadó szemgolyók, amelyek szinte a tokákba vannak szúrva, és kocványon forognak, mint a csiga szemei, vagy a hétpróbás, sodort bajszú állami léhűtők bajusza kackiáján, szőrös orrlyukában, amint a lefelé pillantó hölgynek megemelik kalapjukat, majd szívükre szorítják és úgy hajbókolnak, pedig csak arról van szó, hogy a kalapkarima akadályozta a sok átvirrasztott görbe éjszakától bandzsító szemüket a szabad kilátásban. No, de végül is letelik a helyszíni szemlék ideje, csak a létrák csupasz, meghajlott csontváza marad a löszfal derékszögébe ékelve, a lapályon pedig szíjjelterül a vásári nép, a félnapi gyönyörűségre összegyülekezett tömeg, a lacikonyhák népe, a lófuttatások népe, a kuglipályák népe, a rögtönzött kártyacsaták népe, az itt-a-piros-hol-a-piros népe, az egymás tenyerébe csapdosók népe, és mint valami másvilági előadás nyitánya, szállni kezd a szomorú wurlitzer hangja, és a sátrak között úgy serdül az ég felé a por, mintha alágyújtották volna ezt az indulatoktól és epétől bugyborgó katlant.

GYORSFÉNYKÉPEZÉS

A gyorsfényképész, bebújva a fekete maskarába, üres, kéken szírvárványló gépszemét a világra mereszti, a fejjel lefelé járó embe-
rekre, akik egyszerre heves érdeklődést tanúsítanak egymás iránt; gyors és biztos pénzszerzési lehetőséget szimatolva feszíti ki szürke ponyváját a múlhatatlanságnak, ott, ahol különben csak magános kutyák vonítanak és a sárga port csapják a szelek, most késedelmek nélkül állítja fel rögtönzött sötétkameráját a képíró úr, hogy a fényérzékeny lapra alkalmatlankodó segédje közreműködésével rávetítse lelkes pártfogói harcsaképét, örökre rögzítse az alkalmi gyöngédségeket, a testeket feszegető nyugtalanságot, a rövid,

útszéli találkozásokat, kivénhedt ficsúrok gavallériáját, akik műkedvelői szinten űzik a csábítást, ahogy mások ilyen korban csekély tétben kártyáznak, esetleg billiárdoznak — de hát elmúltak azok az idők, tengődni sem igen lehet már a szoknyák árnyékában, nemigen adnak már a hölgyek az elegáns bokavédőkre, s ha már érmelegítőre és műfogsorra is szüksége van az embernek, rogygat térdekkel és trotyakos nadrággal semmiképpen sem veheti fel a versenyt a mai sportos világgal, mert mintha elérkezett volna a földre a bajnokok kora, a nők is már csak a rendkívüli teljesítményeket tudják értékelni: a kellemes pillanatokért ugyanis ezt kínálja cserébe az új világ. A szép sétapálcát már a kutya sem csodálja meg, de a korbácsot annál inkább, a gyöngéd arcvonások elvesztik ígéző erejüket, helyükbe az étvágy és a dagadó izmok ígézete lép, a törtető és gátlástalan erő, továbbá a minden téren egyre inkább tapasztalható hamis rend igénye, a katonás fölény és felületesség, amikor intelligenseknek mondanak tökfeket, jóra valónak tartanak gazembereket, képmutatókat tisztességeseknek, törtetőket becületeseknek, hebehurgyákat és széllelbélelteket alaposaknak, cédákat szentéletűeknek, közepeseket rendkívülieknek, fondorkodókat bátraknak, saját árnyékuktól riadozókat pedig valóságos hősöknek, ha úgy jön a sora, ha úgy diktálja egy nehezen megfogalmazható, közönsnek nyilvánított akarat, amely egy-egy takarékpénztári hivatalnok vagy bírósági írnok szavai által szentesítődik, akik mégiscsak a kaszinóbeli értelmiség fő irányítói, ami abból is kitűnik, hogy úgy ücsörögnek estéről estére a szokott helyükön, mint a klozeton, bár odakinn égzengető események készülnek, őket a hasmenés kilátástalanul hosszú időre emide szegezi, és szinte minden idejüket ehhez szabják, ekörül forog az életük, ehhez igazodnak lyukas mogyorónyi gondolataik, széltépte eszméik, amelyek talán csak örökös vásár formájában lennének megvalósíthatók, ami ott zajlik a ködülte koponyákban, a lefolyócsatornában is aranyat vizslató szemek zavaros fényében, az ólomszínű szemfenekek hátterében, ahol elsősorban majd söröshordót vernek csapra nagy pukikanással — ez lesz a jeladás, a sisteregve felszökő sörhab oszlopa, ez lesz az ébresztője e honfiaknak, akiknek némi kikapcsolódást jelent a löszfálnál a létra alatt álldogálni, erre a riasztólövésre fognak majd hosszú flanell hálóingükben a háromlábú, rozsdás mosdóhoz támolyogni — kutyául testes bort hoztak tegnap a homokról —, és a mosdó fölé akasztott félvak tükörben nekilátni a bajsuzuk stuccolásához, nyesegetéséhez és pedergetéséhez, a híres nyúl-

bajusz rendezéséhez, amit ingerült ujjakkal cibálnak, gyötörnek, hogy végül már nem merevedhet sem az ég, sem a föld felé, hanem szálanként elhagyja szomorú táptalaját, a fékevesztett fejet, és a kék virágmintákkal övezett porcelán mosdótálba kezd hulldogálni, felfedve a nyúlshájakat, a falánk nyúlfogakat, amit majd délelőtti kimenőre való készülődés követ, halavány csók a nőiességét vesztett, szintén kemény szálú bajuszt eresztő hitvesnek, míg a tűzön iszonyatosan büzlik a karfiol, pedig virág, akárhogy is nézzük.

A vásári gyorsfényképész kivonja fejét a fekete pendely vagy csuha alól, ismét függélyes testtartást vesz fel, sőt kihúzza magát, mert az állati vizelettől büzlő por az orra alá ver, kénes és ammóniás ökörszellentés szaga szálldos, nyerítés, tehénbőgés csap a fülébe, orrhargon és hasból szálló nevetés, kacagás, vihogás, hordókacaj; iparos micisapkák árnyéka siklik a földön, paraszt- és úri kalapok körvonala a keréknyomokban, szoknyarancok repesése, szívek feldobbanása, koszos kezek kapdosása, markokban széjjelmorzsolt pofonok fojtott robbanása; sörszagot fúvó leheletek liúttetnek, pálinkától bugyborékoló szavak turbékolnak, édes, ragadós, zöld chartreuse ömlik széjjel a gyepen, az egész határon, a szemhatár felől támad nagy hullámokban, édes, ragadós, mentaillatú habok formájában, s verejtékként folyik le a hajakról, a homlokokról, foszforos fénnel sugárzik a pillantásokból, cuppantó, hamiskás nyelvek nyelik, vékony érben csordogál a hajfonatokon, a ruhák alatt csiklandozza a bőrt — a fényképész a háta megett összefonja a kezét, ruganyozik, korai még az idő. Még várni kell a teljes elagyatlanságra, a kellemes érzések viharzására, az emberi lélek viharos érzéseinek feltörésére, áradására, hogy a testek valamennyi nyílásán át csak ezek spricceljenek feltartóztathatatlanul, kábán, a levegőt ostromolva, a napfényt sokallva, az eget mérve, az égszakadás előszelétől gyönyörrel borzongva, a vesztüket várva, amikor mindenkít egy idegen, meghatározhatatlan akarat kezd irányítani, s ég és föld ennek az akaratnak veti alá magát, nem mérlegelve a pillanatnyi cselekedet és várható vagy váratlan következményeit: amikor majd szónokot akar a tömeg, hangot akar, kinyilatkoztatást! . . .

PARÁDÉ A KUPLERÁJBAN

Az a bizonyos ház, a vasútállomásról a kültelken át vezető zsákutcában, lebecsátott redőnyeivel nem tárja fel titkát a szakadó selyemnek, a megbolygatott kelméknek, a villogó lábikráknak, az intim női holmiknak, a restelkedő szomszédoknak, az ágy végére vetett bús selyemharisnyáknak, a lopva pislákoló villanyégőnek, az elmocskolódott, fehér ajtóra felakasztott verejtékes szalagú kalapoknak, a férfiasnak is mondható erőfeszítéseknek, a csüggedten, szobáról szobára csatangoló félhomálynak, mert ki látott már olyan bordélyt, ahol a kisasszonyok keresztthuzattal csapassák ki az utcára az áporodott szivarfüstöt, s ne adj isten, az ablakba könyökölve kellessék magukat — az ismeretlenségből érkeznek, s az ismeretlenségbe hátrálnak vissza alkalomadtán a Mircik, a Cicuk, a Pancsik, a Tyütyük, a Kleók, a Szöszik, vagy férfinevükön a Miskák, a Jocák, az Albertok, a Józsikák, vagyis finom szóval kifejezve: a vásári kisasszonyok.

Délelőtt még enyhe a forgalom, a sarkokban meghúzódva sötét kalapkarima alatt időznek az urak, sietős, vidéki ripőkök, az ingyenkedők, az igényeskedők, a fantáziájuktól fellovaltak, az ügyetlenek és ügyefogyottak, a kétbalkezesek, a dákójatöröttek, a fejletlen idomúak, a kétneműek, akik inkább férfiak szeretnének lenni, a félénkek, a meztelenségtől riadozók, akiket szinte bekötött szemmel kell végigvezetni a folyosón, mintha veszthelyre mennének, s az eredmény nulla, örülnek, ha szabadulhatnak. Nem reggeliztek még vagy túl sokat reggeliztek, az a bajuk, vagy eszükbe jut a feleségük, aki így is, úgy is észreveszi a pimpilijükön, hogy híja van, vagy még elsőáldozó korúak, és merőben más elképzelésekkel tették be ide a lábukat, hogy feljebb van, úgy gondolták, és selymesebb szőr borítja, szinte nyúlszőr, s kiábrándult, bamba képpel bámulják az ablakot, s ha nem lenne rajta a leeresztett redőny, bizonyára nyomban ott távoznának, végigcsorgatott nadrágszárral. — Így múlik el a délelőtt, említésre méltó esemény, botrány, idegeskedés nélkül, a vendég kisasszonyok szinte feleslegesnek érzik magukat, tétlenül imbolyognak a folyosón, csupasz vállukat tenyerükkel fedik el, egymásnak ütődve téblábolnak, mintha kicsi lenne ennyiüknek ez az utca, a város, az *élettér*.

Am dél körül felhangoltabb népek botladoznak végig a töredezett, piros téglajárdán, kalapjukat kezükben lengetik, s lépéseik olykor elvétik az eredeti irányt, tehát tántorognak is kissé, és pi-

roslik az arcuk, mint egy huszármente, zavaros szemük pedig villog, akár egy lovasroham, s követelözve döngetik a kapu deszkáit, mint aki megcsorbított jogainak sürgős orvoslását szándékozza számmon kérni, s közben kacsingatva egymásra vigyorognak — A nagymiséről, a nagymiséről? — kérdezzetük, majd odabenn szétterpesztett lábbal zuhannak bele a legelső székbe — hát ami azt illeti, alaposan be vannak cefrézve. Nőt, italt akarnak azonnal, *mind-egy, csak pinája legyen* — rikkantják, *mert pénz, az van* — közlik, de szemmel láthatóan inkább az itóka köti le őket, mert várakoztatják a kisasszonyokat, akik olykor elnézést kérve visszavonulnak, hogy egy-egy türelmetlenebb látogatónak tegyenek gyors, szinte említésre sem érdemes szolgálatot.

Az iparos és birtokos réteg tehát nagyobb események alkalmával ideig-óráig fel tudja virágoztatni a ház forgalmát, olykor tíz-tizenkét kisasszonyt is le tud kötni a nap folyamán, míg a hivatalnok urak és az intelligencia látogatása az esti órákban várható, amikor is a kupleros úr zsírpecsétes szmokingot ölt, és a kisasszonyok is kipettyennek, mert a társaság finom és kulturált, s ezenkívül ilyenkor *világszínvonalú dolgokról* esik szó általában. Az urak utóbb — amikor a megsárgult számlapú állóóra bánatosan és szívfájdítóan elüti a nyolcat — a beszélgetés közben feltámadt hevületüket levezetni rövid pihenőre térnek a kisasszonyokkal, mert a kisvárosban korán köszönt be az éjszaka; szinte kihaltnak tetszik az egész ház, akkora a csendesség, csak innen-onnan szűrődik ki halk nyikorgás, mint folyamatos fogcsikorgatás: úgy érezheti itt magát az ember, mint egy nagy *família* békés otthonában.

EGY VÁSÁRI SZÓNOK PORTRÉJA

A szerkesztő úr — egyszemélyben vidéki laptulajdonos — halcsontnyi vékony lábain irgalmatlan értelmiségiréteg-magasságokból ereszkedik alá jelenésként a vásári mocsok, szedetlen lócitromhal-mok és levelét vesztett hereszénacsomók kellős közepébe, mivel a független intelligencia őt szánta meglepetésnek e tömeg számára, amelynek esze a tőkét meg a fenekét vakarászáson alig ér túl, *summa summarum*, a szerkesztő úr bele fog most dumálni e gyülekezet képebe, *felelősségre fogja vonni*, de közben rajongást is igyekszik támasztani a *Hírlap* és írója iránt, ez feltett szándéka, míg kart karba fonva spacirozik végig a tolongással és zsongással

megtelt tányér peremén a városi lelkek őrizőjével, atyjával, sőt, a test halála után talán *tulajdonosával* is, a róm. kath. esperes úrral, mintha csak krinolinba öltözött feleségét vezetné, szigorúan pattogó mindörökké-ámenok közepette iparkodik célja felé, enyhén verejtékezve halszállás tweed öltönyében, de ha hűvösek, fogva-cogatóak még a hajnalok, s a vonatokon is csak a népszerű harmadosztályokon van alig érezhető, fülledt, szóval bűdös, testhő-mérséklet után kapaszkodó áporodottság, az ürességtől kongó első osztályon viszont elkelne még az útítakaró. A hamvába holt, lusta lábatlankodás sem zavarja most, a tehénlepénynyi, repedezett bocskorok óvatos csoszogása, a formátlanná gyűrődött és ázott cajgruhás szívlyüktetésre áradó dohszaga; gondolataival foglalatoskodik, ámitó és egyszerű szavakat forgat a fejében, melyeket a kellő — nem eléggé világos, egyszerűen egyelőre még zavaros — helyeken „tudományos” állatinnal fog ollóba zárni, mintha hirtelen másra terelné a szót, de annál élénkebben csillog majd a sok kukacmézgától nyúlós és szinte a fülbe ragadó mondattörmelék, mert mi mással lehetne megbabonázni e falunyi földtúró paprikajancsit, amikor egyedül csak primitívizmusuk ördögét lehet piszkálni bennük, vagyis ország-világ ezt tartja sikkesnek — tehát nyomban hozzá kell látni egyszemélyes ördögük simogatásához, csöcsörészéséhez, szinte nemi síkon történő ingerléséhez.

A szerkesztő úrnak ugyan hordót senki sem gurít a placra, hogy arról zengje be szózatával a tereket, de jobb híján a kutyabórsapkás Benárek kis kocsijának kapcsos deszkaülése is megteszi a kocsilöcsbe kapaszkodó két díjbirkózó Benárek lánnyal, akik, ha felfelé néznek, nyúl szemük akaratlanul is a szerkesztő úr nadrágsliccén állapodik meg, s ahogy összenéznek, arcukra van írva, hogy amit amögött találni, egyáltalán nem tartják valami félelmetes szerszámnak. Hát ide fárad fel a szerkesztő úr, a *Hírlap* tulajdonosa, az egyszerű nép felokosítója, a dolgok titkainak feltárója — hanem az emberek mindössze csak szórakozni akarnak, a vásár élményét mindenestül be akarják gyűrni az ingük derekába, a pendelyükbe, önző módon a perverzítésig fokozni, az álom alsó lépcsőfokáig, gonosz kielégülést akarnak csupán, hogy emlékezzenek rá, mikor volt az, amikor fél napra kiszabadultak az istállóból. A beszéd pedig hátköznapi értelemben véve sehogyan sem sikeredik szórakoztatóra, nemigen nyeri meg a fejelágy tömeg tetszését, a szerkesztő úr unalmas, sőt unalmaskodó anyja valagáról kezdenek motyogni valamit — ebből sem lesz már sikeres vezércikk, ami,

köztudomásúan, így születik, mint hasonló familiáris hangulatok eredménye.

Zöld árnyak nyúlnak el a porban, a keréknyomokban, a felet-
több gyanús eredetű, összefüggéstelen tócsákban, míg a gyorsfény-
képész, a tömegén átvágva magát, felkínálja dokumentumértékű
fotóját, amelyet a fél kézzel a kocsilőcsöt szorongató két Benárek
lány is rajta van, *Kire néz fel a nép?* címmel a szerkesztő úrnak,
sőt egyenesen a *Hírlap*nak, sőt az esperes úrnak, az egyháznak,
hogy nyoma maradjon boldogabb időkre, mekkora erőfeszítések
történtek itt a kultúra területén, micsoda akarás lobogott, aminek
előbb-utóbb feltétlenül meglesz a gyümölcse is, ha nyúl nyomnyi, ha
nyúlfarknyi lesz is, de meglesz: ehhez kíván sok szerencsét a gyors-
fényképész.

(Folytatjuk)